

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Fred. Kjær: H. D. Kloppenborg. — J. Hansen: Udskiftningen i Hostrup By. — A. Egeberg-Jensen: Ved Rudbøl. — Axel Lange og Chr. Seeberg: Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren. — Samleren.

Nr. 10. — 1. APRIL 1928. — 4. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond 30.713.665

FILIALEJR I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

H. Jensen Toft

Humlekærren, Tønder

Tel. 276.

Paa Ratebetaling sælges:

Dame- og Herrearmbaandsuhre

Stueuhre, Grammofoner,

rustfri Knive, Sølvplet o. s. v.

Forlang Tilbud.

Importlageret

St. Kongensg. 81, København K.

Sønderjydsk Maanedsskrift

Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.

H. D. Kloppenborg.

En lille Oplevelse.

Af Fred. Kjær.¹⁾

En Mørkningsstund i Begyndelsen af April Maaned 1875 tyede jeg ind til en ældre Ven, der ligesom jeg var født i det nordligste Slesvig, havde virket der en længere Aarrække, men saa for nogle Aar siden havde slaet sig ned i Odense. Da vi havde fælles Fødestavn og en stor Mængde fælles Bekendte sønden Aa, laa det nær for os at opfriske gamle Minder der nede fra, hver Gang vi mødtes og havde Lejlighed til i Fortrolighed at udveksle Tanker. Og det hændte ret hyppigt, skønt vi boede i hver sin Ende af Byen.

Den Aften, jeg her taler om, husker jeg tydeligt, faldt Talen bl. a. paa Rødding Folkehøjskole og den betydelige Andel i dens Stiftelse og hele Historie, som Professor, senere Etatsraad *Christian Flor* havde haft, han, der nu var død i sin Fødeby København den sidste Dag i afvigte Maaned, og hvis Begravelse var umiddelbart forestaaende. Vi beklagede begge at være forhindrede i at deltage i denne Sørgehøjtid, men trøstede os med, at der nok skulde møde en Del Sønderjyder og yde den af den nationale Vækkelse i det gamle danske Grænseland saa højt fortjente, nu i den høje Alder af over tre og firsindstyve Aar bortgangne Dannemand den sidste Hæder.

Pludselig afbrydes vor fortrolige Samtale ved en stærk Banken paa Stuedøren, og ind træder en høj, kraftig Graaskæg, som det imidlertid ikke var saa let at faa Kendsel paa i den herskende Skumring; thi vi havde endnu ikke faaet tændt Lys. Men ikke saa snart faar Gæsten spurgt om Værten og nævnet hans Navn, før denne springer op, iler frem med udstrakt Højrehaand og udbryder:

„I, men hvad er dog det! Det er jo min Sandten Kloppenborg. Velkommen, velkommen!“

Saa ryster de kraftigt hinandens Næve. Straks derpaa bliver jeg præsenteret for den kendte gamle Storbonde fra Københoved og veksler ligeledes Haandslag med ham.

„Aa, vær da saa god, Kloppenborg, og tag Sæde“, ytrer Værten og fører Gæsten hen til Sofaen.

Straks efter sættes en tændt Lampe paa Bordet foran denne, og vi andre to rykker vore Stole frem i Lyskredsen.

¹⁾ Afdøde Redaktør K. i Odense.

„Sikken en Overraskelse og Glæde at se Dem igen, Kloppenborg, og sund og stærk som altid“, fortsætter Værten. „Men sig os en Gang, hvordan kommer det sig, at De saadan dumper ned her i Odense?“

„Jov, det skal A Mændene sige Dem“, svarer Oldingen paa sit ejendommelige Maal*). „Helt frivilligt er det ikke sket. Man se, saaledes gik det til: Mæ og Juhl Bojsen fra Langetved og nogen Stykker til fra vor Egn var jo bleven enig om, at vi vilde gøre en lille Københavnstur. Se, gamle Etatsraad Flor derovre er jo død og skal begraves i Morgen. Ham vilde vi gerne vise den sidste Ære; for han har jo altid været os Sønderjyder en god Mand, Mændene har han saa. Naa, vi kørte saa til Vamdrup i Morges for at tage med Middagstoget. Der var lidt knap Tid, ellers havde A taget mæ en Bid Brød der, for A var bleven lidt flov; men vi maatte straks ind i Kupeen, og saa russede vi af. I Frederis var der nok et Ophold, men der fik A andet at gøre og ingen Mad. Da vi saa kommer her til Odense, siger A til mi' Følgesvende: „Her vil A ind. Ved en saa stor Station maa der da være noget Ophold. A maa ha' noget til at drive Sult og Flovhed væk med. Pas paa mi' Plads saalænge“. Saa stikker A ind i Restaurationen og spiser mæ et Stykke Smørrebrød og nokken et; for A var da bleven skammelig flov. A tænkte jo ved mæ selv: „De tøver vel nok det Korn“. I det samme fløjter Toget, og inden A fik betalt og naaede hen i Perrondøren — pif! saa var Toget langt væk. Saa raaber A til Juhl Bojsen: „Hilsen i København, A kommer æ Mon!“ Men han hørte mig vel knap. — Se, saadan gik det Mændene til, at A er her“.

Vi beklagede oprigtigt Uheldet, men havde for Resten lidt ondt ved at bevare den tilbørlige Alvor over for Situationens Komik.

Kloppenborg fortsatte: „A tog saa ind paa det nærmeste Hotel, Jernbanehotellet kaldes det nok. Og nu tager A med Morgentoget til København, saa kan A endda naa tidsnok derover. Men A tøv, æ Aften vilde blive saa lang for mig paa Hotellet som ukendt Sted, og saa kom A i Tanker om Dem“ — henvendte han sig til Værten — „og fik i Sinde at besøge Dem. De bor jo rart her“.

„Aa ja“, smilede denne. „Og De skal rigtig have Tak, fordi De kom, Kloppenborg. Det er altid saa fornøjeligt at se gammelkendte Ansigter. Nu tilbringer De Aftenen her, og da De vel ikke er synderlig stedkendt, skal vi nok ledsage Dem tilbage til Deres Kvarter“.

*) En Blanding af Egnens Almuesprog og det dannede Talesprog, mest det første. Men skønt det i alt væsentligt er mit eget Modersmaal i snævrere Forstand, har jeg dog ondt ved at gengive det korrekt og nøjes med en Del Antydninger.

„A siger saa manne Tak for begge Tilbud“, svarede den gamle glad. „Naar én føler, én er velkommen og har Sikkerhed for ikke at skulle forville sig i den fremmede By i Mørket, saa sidder én saa tryk“.

Nu blev der sat en god Aftensmad frem, som vi alle tre nød med Velbehag. Senere fulgte et lille Glas eller to. Alt imens gik Samtalen livligt og fornøjeligt. Men Gamlingen var den, som mest førte Ordet.

En stor Part af Samtalen har jeg forlængst svedt ud, som man siger. Men der er dog et Par Træk, som straks brændte sig fast i min Hukommelse, og som jeg nu skal fremdrage, fordi de forekommer mig ret karakteristiske:

I Begyndelsen af Samtalen gjorde Kloppenborg flere, lidt bitre Udfald mod vort Venstre, hvad jeg som erklæret Tilhænger af denne politiske Retning følte mig forpligtet til at tage til Genmæle imod. Jeg, som ellers kan være ilter nok, gjorde det imidlertid paa en saa lidet udfordrende og saa lempelig Maade, at jeg ikke alene, som til-sigtet, undgik at støde Gamlingen for Hovedet, men fik ham til at holde op med Finterne i Resten af Samtalen, ja endog til at gøre en lille Indrømmelse.

„A følger jo ikke saa skrappt med i jer Politik herovre“, ytrede han, „og A kan jo ogsaa nok forstaa, te ung Øjen ser anderledes paa de Ting end som min' di gammel. — A holder med æ Kong', det har A altid gjort“.

Dette sidste udtalte han med stærkt Eftertryk. Og jeg fik en bestemt Følelse af, at Kloppenborg dermed betegnede Nerven i sin hele politiske Opfattelse.

Umiddelbart efter fortalte han saa følgende morsomme Historie:

„Se, mæ og Kong Fred'rik den Syvende, vi var nu saa møj go' Venner. Han var jo saa ligetil — den her Kong' nu er nok mere fin paa det; men han er for Resten ogsaa en rigtig god Mand. — Kong Fred'rik foreslog Mænden, te vi to skulde være Dus. Det töt A dog ikke om; for æ Kong' er æ Kong', og ham skylder vi Respekt. Men Majestæt lod A ligge og nøjedes med at sige Kong'“.

Men nu skal A fortæl' et Spil, vi en Gang havde sammen, mæ og Kong 'Fred'rik;

A var kommen til København i et og andet Ærende, som A saa tit kom. Da alt var besørget, saa töt A da, at A, inden A rejste hjem igen, vilde op og hilse paa ham selv, æ Kong'. A gaar saa ogsaa op paa hans Slot og siger mit Ærind', som det var: A ønsked' at hilse paa æ Kong', til en Adjutant, eller hvad det nu var for én, der spankulerede i Forværelset — der var for Resten flere, men denne her kom straks hen til mig. — Han saa lidt paa mig, smilte lidt lunt vendte sig og forsvandt noget efter, A ved knap hvorhen. Naa, A bliver imidlertid staaende og venter; men A faar ingen Tilsigelse.

Saa mærker A jo nok, der er noget galt ved det, og vil trænge mig forbi et Par skrammerede Fyre; men de spærrer Vejen for mæ. Men da A ikke saadan vil lade mig afvise, griber de fat i mig, og der bliver et helt Spektakel.

I det samme aabner Kongen Døren og spørger, hvad dette her skal betyde? A svarer rask: „Det er di her skidt Knejt', der ikke vil la' mæ kom' ind aa hilse paa æ Kong!“ Kongen slog en stor Skranne op og holdt paa si' Mav' over det her Hurlumhej. Men saa raaber han: „Aa, er det dig, Kloppenborg! Jo, vist skal du ha' Lov. Slip dog Manden!“ Saa var der ikke længere noget i æ Vej, A kom ind, vi hilste paa hinanden, mæ og æ Kong, og fik os en god Passiar sammen.

Omsider siger æ Kong: „Her er skammelig varmt, synes ikke ogsaa du, Kloppenborg?“ — „Aa jo“, svarer A, „her er endda en Korns lummert, for æ Sol staar jo lige paa.“ — „Ja, vist saa“, fortsætter han; „men ved du hvad, lad os gaa en Tur ned i Haven, der er Skygge og Køling“. — Det gør vi saa og fortsætter vor Snak baade om det ene og om det andet, som det nu kan falde sig. Omsider drister A mæ til at sige: „Det er et skidt Ministerium, De har Kong; dem skulde de gi' Løbepas“. — Men æ Kong, han klapper mæ paa Skulderen og svarer leende: „Hør Kloppenborg, hverken du eller jeg forstaar os paa Politiken. Lad os tale om noget andet!“ — Det sagde han Mænden, og vi skiltes i god Forstaaelse.“

Den Historie lo vi alle hjerteligt ad, og Fortælleren vist allermest.

I Anledning af, at jeg havde Slægtsnavn fælles med en tidligere Landraad i Haderslev, som stammede fra en Familie i samme By, spurgte Kloppenborg mig, om Landraaden og jeg ikke var af samme Slægt, hvad han maatte formode. — Jeg svarede, at det troede jeg ikke; men jeg kunde dog ikke bestemt benægte det, da jeg desværre ikke var nøjere kendt med mit Stamtræ, og et Forsøg paa gennem Kirkebøgerne at faa Opklaring havde vist sig frugtesløst. Gamle Folk havde fortalt, at min Slægt stammede fra Angel. Derfra var en Gang langt tilbage i Tiden fire Brødre udvandrede til min Fødeegn, hvor de alle fire fik Gaarde i Eje, vist nok i et og samme Sogn. — Kloppenborg bemærkede, at han havde kendt en hel Del Medlemmer baade af min Slægt og af den haderslevske, og det saavel af ældre som yngre Led. Men Oplysningen om Afstamningen fra Angel, mente han, støttede nærmest hans Formodning.

Dette Spørgsmaal maatte vi imidlertid lade ligge. Men det foranledigede Gamlingen til at fortælle følgende:

„Mæ og æ Landraad kom ikke saa sjælden sammen i offentlige Hverv. Naar én saa bort fra hans Tyskhed — han var oprindelig Slesvigholstener, men blev saa Preusser, — saa var han slet ikke saa

underlig en Mand, og mæ og ham kom næsten altid godt tilrette med hinanden; han saa ret praktisk paa Tingene. — Saa en Gang var vi da paa Vejsyn sammen og kommer ned til Foldingbro. Her falder det mæ nu saadan ud af Munden: „Det er ellers fejl Bestik dette her!“ Landraadens ser forbavset paa mæ; men A bare peger paa de her sort-hvide Grænsepæle. Saa fatter han jo straks Meningen, ryster lidt paa Hovedet og smiler ad det.“

„Ja, jer Amtmand her — hvad er det nu han hedder?“

„Heltzen, Kammerherre Heltzen“, svarer vi.

„Heltzen, ja rigtig! Ja, ham kender A ogsaa møj godt. Helsen ham fra mæ“.

Det var de sidste Ord, der faldt, før Opbruddet; men da var Klokken ogsaa henad halv tolv.

Efter Aftale fulgte vi saa den tre og halvfjersindstyve Aar gamle, men endnu særdeles raske og rørige Olding gennem Byens Hovedgader til Hotellets Indgang. Her var det vor Agt at tage Afsked. Men deraf blev der ikke noget. Kloppenborg nødte os indtrængende til at gaa med ind, rekvirerede straks Portvin, som vi saa nød under fortsat livlig Passiar. Først noget efter Midnat skiltes vi med gensidige Taksigelser.

Men før min Ven og jeg bød hinanden Godnat, ytrede han, der kendte den gamle Original nøjere:

„Jeg skal love for, at Kloppenborg forbavsende hurtigt forvandt Indtrykket af det kedelige Uheld med, at Toget saadan løb fra ham. Han kan ellers nok gaa og gnave over langt ringere Ting. Men i Aften var han i endog ganske ualmindelig godt Lune og følte sig rigtig i sit Es. Ellers havde han ikke saadan ladet Tiden løbe fra sig eller vist sig saa elskværdig og spendabel“.

— — — — —
Det var sidste Gang, jeg saa den gamle, graanede Kæmpe, hvem jeg kun flygtigt havde truffet sammen med i min Ungdom, saa mit tidligere Kendskab til ham var nærmest et Andenhaands. Og derfor staar denne Aften i en vis Glans i mit Minde.

Syv Aar efter dannedes *Hans Diderik Kloppenborgs Gravtue*.

Udskiftningen i Hostrup By.

(Tønder Amt).

Af Sognepræst J. Hansen, Hostrup.

Udskiftningen er ikke kommen indenfor de enkelte Sogne. Hver med et Slag. Den er heller ikke enkelt Landsby var i forrige Tider foregaaet samtidig, ikke engang næsten som et lille Kongerige, der

var helt selvstændigt i mange Ting. Paa den anden Side maa man jo heller ikke tro, at Jordfællesskabet før Delingen herskede ganske uindskrænket. Saa langt man gaar tilbage, vil man vel i de fleste Sogne kunne finde enkelte Gaarde og Kaadnersteder, som havde deres Jord afsondret fra de andres, f. Eks. i Slogs Herred: Solvig, Solvig Mølle, Kærborg, St. og L. Svinborg, Maasbøl, Ellehus, Vedbæk, Lundsgaard, Skrup, St. Tønde, Bimbøl, Vraagaard, Vestergaard, Dyrhus, Gørresmark, Hummelgaard, Pothat, Klinborg osv.

I Vest- og Mellemslesvig synes man gennemgaaende først at have faaet *Engene* delt. Aarstallene vil i de enkelte Tilfælde ikke let kunne angives nøjagtigt. Som meddelt i S. M. 1925, Nr. 10 blev Engjorderne i Rørkær delte 1717 (besluttet allerede 1713), i Rabsted 1727, i Hostrup 1730, i Jejsing 1731, i Frestrup omkring 1737. I Statsarkivets Akter i Kiel staar der i en Beretning fra 1777, at Engene har været delte i Lille Havsted „fra gammel Tid af“, i Rens, Jydevad, Lovtrup, Vippel og Kravlund „for mange Aar siden“.

Hvad *Agerjorderne* angaar, var man — bortset fra andre Grunde — mindst tilbøjelig til Udskiftning der, hvor disse var „høje og sandede“. Endnu 1779 og 1781 skrives der i en Indberetning om Kravlund: „høj, mager, sandet og *næppe* skikket til *Deling*“; om Todsbøl siges noget lignende.

I Slogs Herred havde i 1781 endnu 11 Byer ikke faaet helt udskiftet; de 9 af dem havde dog faaet begyndt dermed, Todsbøl og Kravlund derimod ikke.

En af de Byer, som blev først færdig med Delingen baade af Eng og Ager, er sikkert Jejsing i Hostrup Sogn. Med Sognepræstens og Amtmand v. Holsteins Hjælp skete dette allerede 1737.

Varnæs nævnes nok som den Landsby, der kan rose sig af at være den første i Sønderjylland og maaske i hele Danmark, som allerede 1710 og 1711 har gennemført Udskiftningen i større Omfang. Men de fleste Bol eller Plove blev dog tildelte to eller flere Bønder, der saa drev dem i Fællesskab i en længere Aarrække, saa Jordfællesskabet ikke kan siges at være fuldstændig ophørt paa det nævnte tidlige Tidspunkt. Maaske derfor Jejsing kan gøre Varnæs Rangen stridig som den By, hvor den sidste Rest af Fællesskabet først blev ophævet.

I Rørkær (Hostrup Sogn) var man helt færdig 1756, og i Aarene derefter fulgte saa en hel Del Byer rundt omkring i Slogs Herred. —

Hvorledes Udskiftningen lidt efter lidt gennemførtes i en Landsby, kan maaske den her følgende Skildring for Hostrup Bys Vedkommende vise. Den hviler paa ret udførlige (paa Tysk nedskrevne) Meddelelser af Pastor Georg eller Jürgen Eichel, født i Bevtoft Præstegaard 1697 og Sognepræst for Hostrup Sogn fra 1722 til 1766.

Da Pastor Eichel 1722 i Efteraaret kom til Sognet, var Agrene i Hostrup By opmaalt af en Landmaaler, men man drev dem i Fællesskab. Sogneboerne var behæftet med mange Restancer, næsten hvert Aar maatte de købe Brødkorn ind til deres egen Avling, blaa Blomster og Ukrudt var Frugten af deres Udsæd og man havde Møje med at faa en Ejer til en „vakant“ Gaard.

Til Hostrup By var der 7 saakaldte „Indtægter“. Deraf brugtes aarlig de 3, medens 4 hvilede. „Indtægterne“, ikke lige store, krævede en Udsæd af 10 til 14 Tønder Rug. Havre og Byg saaede man derimod altid i „Fennerne“. Med dette Navn betegnedes dengang kun de Jorder, som var rigtig indgrøftede. Til Præstegaarden hørte 1722 kun een Fenne, kaldet „Fedtfennen“ eller „den gamle Fenne“, der nu som dengang ligger Øst for Vejen efter Solvig. Kun den sydlige Del af Fennen benyttes dog til Kornavl. — Saadan en „Fenne“ var allerede dengang tildelt de enkelte Bol foruden Toft og Kaalgaard.

Præsten fandt nu, at han ikke havde mere Eng end enhver anden Bolsmand i Byen, medens han — efter Præstegaardens to Bol — burde have haft dobbelt saa meget.

Paa Grund af denne Mangel paa Eng havde de forrige Præster aarlig maattet købe Hø for 200 Mark lybsk, for at faa Gødning nok til Agermarkerne. Eichels Svigerfader, Johan Chr. Fabricius (1697-1717) udhyrede

derfor hellere Agerlandet, men Eichel fandt en bedre Udvej: med stor Møje — da man ikke gerne vilde afvige fra den gamle Slen-drian — formaaede han Naboerne til at udskifte nogle Agre, „Hedeagrene“ (nu „Hedefennerne“), som laa Nordøst for Byen og grænsede ind til de Solviger Jorder. Der tilkom her Præsten 12 Agre, de andre Bols mænd hver 6. Da de 7 østlige Agre ansaas for daarligst til Græsning, skulde de fremdeles udligge som Fællesfenne. Resten blev delt saadan, at hvert af Byens 5 Bol fik 5 Agre, Præsten derimod 10 Agre i eet Stykke, svarende til hans to Bol. Ved Lodtrækningen tilfaldt de 10 vestligste Agre Præstegaarden; disse var efter almindelig Mening de bedste til Græsning. I den saaledes vundne Fenne kunde der græsse 7 Stykker Kreaturer eller Heste. Vilde Præsten pløje den, kunde der saas henimod 100 Skæpper Havre.

Saaledes gjorde Eichel det unødvendigt for Præsterne i Fremtiden at leje Hø. Før Hedeagrene blev indgrøftet, skulde nemlig de 4 Agre gødes fra Præstegaarden og dertil udkrævedes mindst 300 Læs Gødning. Nu derimod kunde de 10 Agre græsses med Køer eller Heste, indtil der var samlet Gødning nok til Sæd. Altsaa var det ikke mere nødvendigt at leje Hø.

Ved Eichels Embedstiltrædelse havde Præstegaarden Ret til at sende 64 Stykker Kreaturer eller Heste paa Fællesgræsgang. Efter

at Hedeagrene var delte og indgrøftede, blev der trukket 2 Stykker fra for hvert Bol, for Præstens Vedkommende altsaa 4. *Denne første Udskiftning af Agermarken skete i Aaret 1724.*

Men Pastor Eichel arbejdede ihærdigt videre for at faa mere af Bylandet delt. Han saa, hvor uheldigt det var, at Hestene for Hyrdens Skyld maatte gaa sammen med Kreaturerne paa Byens Græsgang. Om Natten, naar Kvæget dreves ind i Foldene („Schütten“), maatte Hestene bevogtes af Byfolkene paa Marken, hvilket voldte stor Ulejlighed. Præsten maatte saaledes efter sine to Bol holde Opsyn med Hestene ved to Karle to Gange om Ugen. Hestene blev paa den Maade daarligt forsørgede. Naar de havde arbejdet om Dagen, blev de af Vogterne drevne sammen i en Klynge, for at de ikke skulde gøre Skade i Korn og Græs. Men saa var de ogsaa om Morgenene ligesaa slunkne og sultne, som da man Aftenen i Forvejen havde spændt dem fra. — Vilde derimod Vogterne lade Hestene gaa lidt længere ud, for at de kunde æde noget Græs, saa gjorde de — især henimod Efteraaret, naar Nætterne blev lange og mørke, eller naar der kom et Tordenvejr op — en hel Del Skade i Kornet og Græsset, og ofte maatte man om Morgenene opsøge dem i Rørkær og Jejsing og andre omliggende Byer, hvor man maaske fandt dem „indskyttet“ og maatte betale „Skytt-penge“ — nu Markmandspenge

og erstatte anrettet Skade. — Hestene aad desuden ogsaa Græsset bort der, hvor Køerne skulde gaa om Dagen.

Pastor Eichel var betænkt paa at faa dette Onde fjernet. Han fandt da, at det Land, der laa Vest for Møllevejen efter Solvig og grænsede ind til Solvig Mark Nord for Hostrup Strøm, (Virlaaen), for største Parten var lavt og moradset og i vaade Somre saa godt som altid stod under Vand, saa at Kvæg og Heste næsten ikke kunde græsse der.

Han fik da Byfolkene — rigtignok ikke uden en hel Del Modsigelse og Omkostninger — til at gaa med til en Deling ogsaa af dette Stykke Land. Det deltes ved en Landmaaler i 7 Dele og blev bortloddet efter Bonitet, saaledes at Præstegaarden med de to Bol atter fik to Dele.

Den der her som i andre Tilfælde voldte Præsten mest Besvær var den Solviger Sognefoged, som efter Eichels Optegnelser altid var „ein böser Nachbar“ og en uretfærdig Mand, der hele sit Liv igennem elskede Processer og Uro.

Som Illustration kan anføres følgende: Præsten havde Syd for Kirken og Nord for Vejen efter Solderup — (som dengang gik anderledes) — et Agerstykke lige ved Byen. Dette havde han engang tilsaat med Boghvede. Men da gik den sære („mutwillige“) Foged, efter at have drukket sig fuld, en Søndag Eftermiddag hen og lod Stykket

ompløje om Natten Klokken 11, da Boghveden allerede var opkommen, og saaede paany Boghvede deri. Øvrigheden dømte ham dog for denne Fornøjelse til at betale Præsten 22 Mark lybsk i Omkostninger, og Præsten beholdt Landet som sit og høstede der, hvor den anden havde saaet.

Pastor Eichel har da ogsaa, som han skriver, bedet til Gud om, at Fogeden maatte blive omvendt — dersom han ikke allerede var overgivet til Forhærdelsens Dom.

Ved den her omtalte anden Udskiftning i Aaret 1726 var Peter Michelsen — saaledes hed Fogeden — ogsaa genstridig. Man maatte give ham Lov til af 4 Lodder at vælge een forud for de andre efter hans Forgodtbefindende, førend han idetheletaget vilde gaa med til nogen Deling. Og saa var han endda ikke tilfreds, men krævede bagefter at faa endnu mere, hvoraf der atter opstod mange Genvordigheder.

Da Eichel allerede havde den før omtalte „Fedtfenne“ Øst for Solvig Møllevej, og han desuden havde købt et Hus der i Nærheden, saa fik han Naboernes Tilladelse til at faa de to østligste Fenner, som ialt var 20 Demat store. „Skulde der mangle noget i dette Maal“, skriver Eichel, „saa er det kommet bort ved den nævnte Fogeds List.“

Da disse Fenner blev delt, besluttede man, at for Fremtiden skulde ingen Heste mere græsse paa Fællesgræsgangen og at der skulde trækkes 6 Stykker Kvæg fra for hvert Bol, altsaa for Præstegaardens Vedkommende 12 Stykker, saa Præsten for Eftertiden kun kunde slaa 48 Stykker Hornkvæg paa Græs.

Naar Præsten udlejede sin Græsningsret, godtgjordes der ham efter den gældende Byvedtægt kun 2 Mark lybsk for hvert Stykke Kvæg. Den 1726 vundne Fenne paa 20 Demat kunde derfor indbringe ham ikke saa lidt mere, da der kunde bjærges omkring ved 40 Læs Hø i den nordlige Del af Fennen og der af den sydligste Del kunde faas mere end 10 Rigsdaler i Græspenge, eller ogsaa kunde der saas omkring ved 100 Skæpper Havre eller tilsvarende Byg i den østlige Del. Følgelig kunde der tilflyde Præsten 150 Mark l. af dette Stykke Land i Stedet for kun 24 Mk. l. før.

Rigtignok kostede det en temmelig stor Sum at grave og indgrøfte Fennen, da kun 8 Agre var gravet ved Overtagelsen. Den vestlige Grøft kostede alene 10 Rigsdaler i rede Penge, ikke at tale om den store Møje, der maatte anvendes, før det lave Land — som henlaa i Morads — var jævnet.

(Fortsættes).

Ved Rudbøl.

*Her er skönt, naar Duggen perler
 trindt i Engens Blomstervrimmel
 under Lærkens Jubeltoner
 fra den høje, lyse Himmel.*

*Uattens dybe Stilhed brydes,
 naar de vilde Svaner skrige;
 hvem kan glemme Fugletrækkel
 over Rudbøl Sø og Dige!*

H. Egeberg-Jensen.

Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Er Vild Kaprifolium yndet af Vandreren og Skovgæsterne, er den paa sin Vis hadet af Skovbrugeren, thi den vokser op, omklammer og kuer de unge Træer. I de rationelt drevne Skove vil man derfor se denne Slyngplante blive forfulgt efter bedste Evne.

Gedebled har ogsaa haft sin Plads i Folkemedicinen, og, som det var at vente, har man her brugt dens Udtræk som et Slags Surrogat for manglende Honning. Destillatet af Planten blev anvendt mod Hals og Brystsygdomme.

Pyrus — Pære og Æble. De vilde Stamformer til Pære og Æble eller forvildede Ætlinge efter dyrkede Frugttræer forekommer mer eller mindre hyppigt i vore Krat, Hegn og Skovbryn. Æbletræet eller Abilden maa siges at være almindelig, sine Steder endogsaa meget almindelig, hvorimod vilde Pæretræer er sjældne og vistnok ganske mangler i visse Dele af Sønderjylland, saaledes i den sydlige Del af Højderyggen.

Næppe noget andet Træ er i den Grad gaadt ind i Folkebevidstheden som Æbletræet og dets Frugt. Vi finder det omtalt i Mythologien, vi finder det henført til Livets Træ og Kundskabets Træ paa godt og ondt i Paradisets Have, det klinger Gang paa Gang frem i Ordsprog og Mundheld, vi hører det omtalt i Folkevisedigtningen og i Folkeeventyrene og vi ved, hvordan det er blevet brugt som Tryllemiddel, navnlig for at vinde en Persons Kærlighed eller vække Elskov hos denne. Vi finder Æblet som Symbol paa Sundhed eller endog paa det evige Liv eller som Herskertejn (Rigsæblet).

Navnene til Æblet er ikke mange, derimod er der ret mange dialektiske Omformninger af Ordet Æble i Landsdelens forskellige Egne. Mange af disse Navne bruges i Flæng til Træet selv og dets Frugt. Vi har følgende Navne fra Sønderjylland og Angel: Afl, Afltvon, Æfl, Æfel, Æfltræ, Awl, Avild, Avil, Ævel, Æwild. Et andet Navn Surkrat finder vi i Formerne: Sorkrat, Sorkrattvon, Sorrekrat og Sorkratæfl. Kærnehuset hos Æble og Pære kaldes i Sønderjylland: Kras, Krasfis, Krashus og Fis. Det sidste Navn anvendes dog hovedsagelig til de visne og indtørrede Bægerblade. — Folketroen siger, at man skal skrælle et Æble uden at Skrællen gaar itu, derpaa skal man svinge det tre Gange over sit Hoved og kaste det bag sin Ryg, saa danner Skrællen Forbogstaverne paa den Tilkommendes Navn. Holder man en Æble- eller Pærekærne mellem sine Fingre og klemmer til saa den smutter bort, idet man siger: „Æwild, Pær, Plomm, hvorfra ska mi Kjarrest komm?“ saa angiver den Retningen for den Tilkommendes Boplads.

Naar Juleklokkerne begyndte at kime, skulde man gaa ud i Haven, slaa tre Slag paa hvert Frugttræ og sige: „Fryd dig Kvist, Kristus er født!“ saa var man vis paa, at Træerne bar godt den følgende Sommer. Det kunde ogsaa gøres saaledes, at man bandt Halmbaand om sine Frugttræer Juleaften, idet man sagde: „Nu klæder jeg dig, men saa skal du ogsaa klæde mig, i Gud Faders-, Søns- og Helligaands-Navn!“ Om en langbenet Pige siger Karlene: „Hun er god til at ryste Pærer ned med“. Om Æbletræet har man forskellige Mundheld, der varieres i det uendelige: „De sus i mi Abild“, såj æ Mand, da vår et kuns en Hyld å en Piil, å di ståj en hall Miil fra æ Hus; eller „da vår et kuns en Stikkelsbærbosk, å den vår askåan ve æ Ror“. „En ka lær en Hund å spiiis Skovæwiller“. „Man triller aldrig et Æble saa langt bort, at det jo smager af Roden“. „Et Æble falder ikke langt fra Stammen“. „Den, der klatrer op i Træet, har Ret til Pærerne“. „En køn Æwild ka godt vær sur“. Meningen med disse Mundheld er jo saa gennemsigtig, at en videre Forklaring er unødvendig.

Ogsaa i Folkemedicinen har Frugterne af Æble- og Pæretæet haft deres Plads.

Til Pæretæet knytter der sig ikke nær saa mange Forestillinger som til Æblet. Dette hænger vel sammen med, at det ikke dyrkes fuldt saa meget som Æblet, at Pærerne gennemgaaende ikke har saa fristende et Udseende som Æblerne og ikke findes saa hyppigt ude i Naturen.

Prunus spinosa — Slaaen eller Slaaentorn. Den er Vaarens første Budbringer blandt vore Buske, i Løbet af nogle faa Solskinsdage i April-Maj klædes de sorte, purrede Tjørn i blændende Blomsterpragt, og snehvidtgnistrende staar Slaaenbusken der mellem de andre endnu nøgne Buske i Hegn og Krat, medens Paaskeøsten farer over Lande. Sommer-tiden igennem staar den beskeden og ret ubemærket, men yder paa Grund af sin Tæthed et godt Tillflugtssted for Smaafluglene. Hen paa Efteraaret bliver den atter mere fremtrædende, naar de smaa runde, sorte og blaa-duggede Frugter fylker sig paa de bladløse Grene. Frugterne er ramsure, men naar de har faaet Frost, kan de anvendes til Fremstilling af Slaaenmost.

Navnet Slaaen er nær beslægtet med det tyske Schlehe og det engelske Sloe, og det varieres inden for vort Lands Grænser paa forskellig Maade. Her i Sønderjylland finder vi Navnet udtalt som Slå og Slo, som Slåbærtræ, Slober og Slobber, Slotvon (Als) og Slotvon (Angel). Endvidere kaldes Busken ligefrem Twon eller Twån.

Før i Tiden groede Tjørnen (hermed menes baade Slaaen- og Hvidtjørn) ikke blot i Hegn og Krat, men fandtes ogsaa i de brede Rener mellem Agrene. Der knytter sig et Utal af Sagn til denne ret foragtede Busk, hvis Ved er haardt og egentlig er godt egnet til Brændsel, men paa Grund af de hvasse Torne ikke ret kan hugges til Pindebrænde. Man indskrænkede sig derfor før i Tiden til at benytte Tjørnen til Opvarmning

af Bagerovnen. Man brugte saa en Fork til at fylde dem i Ovnen. Under Tjørn blev baade Folk og Fæ, der var døde af Pest, jordede. Paa Hekse og Forbryderes Grave plantede man Tjørn for at forhindre Gengangeri. Tjørnen groede af sig selv op af Neglen paa hængt Munks store Taa, af Trolds Hjerte, hvor et Menneske havde lidt Døden eller hvor en Pige havde sveget sin Hjertenskær. Spøgelse og Hekse færdedes om Natten ved de mørke, forvredne Buske. I Oldtiden blev de døde brændt paa Tjørnebaal, og da Baalfærden ophørte, plantede man Tjørn paa de dodes Grave. Ellers var Tjørnen et helligt Træ, der ikke maatte røres, da de Underjordiske havde deres Bolig under den.

Den kristelige Legende fortæller, at Jesu Vuggetøj blev tørret paa Tjørnen, derfra Hvidheden. Udøbt Barns Tøj maa derfor ikke tørres paa Tjørn.

Adskillige Steder i Landet er Ild hensat i Tjørnebuske, f. Eks. i en Tjørnebusk, der staar ved Brødrene Matzens Gaard i Lilholt (Skrydstrup Sogn). Kendt er ogsaa Talemaaden: „Heller gå jæn å en grøn Eng, end å væ bunnen te en Tvonbosk“, om ulykkeligt Ægteskab. Forøvrigt skal man skære Tjørn om Natten, for da stikker de ikke, Redskabet, der bruges til dette Arbejde, kaldes æ Tvonøjs eller Tvonkniv. Spadserestokke, Hammer- og Økseskaft laves af det benhaarde Ved.

Rosa — Rose, Hybentorn. De vilde Roser er ret variable i deres Udseende; selv om dette ikke er umiddelbart iøjnefaldende, har det dog givet Anledning til, at Florister har skelnet mellem en halv Snes forskellige Arter i vort Land. De almindeligste af vore Hegnsrosor er *Rosa canina*, Hunde-Rose, i Sønderjylland kaldet Hundroos, og Hækkroos R., *villosa* og paa Als enkelte Steder *R. cinnamomea*, Kanel-Rose. Roserne fryder vort Øje, hvad enten de staar i Blomst eller klæder sig med de koralrøde Hyben, som kan holde sig paa Buskene til langt ud paa Vinteren. Fuglene furagerer med Iver og Glæde i de skønne Frugter, og Rosen bidrager derved til at øge Fuglelivet i Hegnene. Selv om vi ikke skal misunde de smaa Fugle deres Føde, maa vi maaske have Lov til at samle vor lille Part af Frugterne og anvende dem enten i frisk Tilstand eller tørrede til Hybensuppe, en velsmagende, men her i Landet kun lidet kendt Ret.

Folkenavnene til de vilde Roser har i høj Grad Forbindelse med Frugterne, ofte er det saaledes, at et eller andet Navn ligesaavel betegner Busken som Frugten. Vi noterer af slige sønderjydske Navne, der dog næppe kan knyttes til bestemte Arter, men maa gælde for alle de større Former, som vokser i Hegnene: Vild Rosse, Hybær (Haderslev), Hyffel, Hyffeltorn, Juge, Jugh, Hjuge, Jugbær, Hubær, Jubær, Honnepotter, Hanepotter og Hanebutte, de sidste beslægtede med det tyske Hagebutten.

SAMPLEREN.

Jens Kluuses Høste-Høytid.

Jens Kluuses Høste-Høytid, der er aftrykt i maanedsskriftets martsnummer, er for mig og formodentligt flere en gammel bekendt, forfattet af degnen Hans Mikkelsen i Løjt. Visen findes i Fr. Fischers udgave af dennes digte, trykt i Aabenraa 1860. Hans Mikkelsen var født 1710 i Nørreløgum og døde 1796 i sit embede i Løjt. Han sendte ifg. udgivernes oplysning ofte sine digte til en bogtrykker Lukander i Haderslev, der betalte ham hvert med en daler courant og trykte dem enkeltvis. Høstgildevisen har derfor rimeligvis været offentliggjort allerede i forfatterens levetid, og Peter Locks eksemplar, der er fra 1809, maa anses for et optryk.

Amtslæge Dr. M. Michelsen, Aabenraa.

Spindekonen ved Gånsager.

Under en Tjørnebusk ved Landevejen Vesten for Gånsager sidder en Kone og spinder; i gamle Dage kunde man få hende at se, når det var rigtig mørkt. Sådant var der engang for mange År siden en Pige fra Vodder, der så noget sært noget på det Sted. Det var en silde Aften og mørkt; hun havde været i Gånsager og skulde nu hjemad. Da hun så kommer hen nær ved den her Tjørnebusk, ser hun en stor lys Skare komme dragende op mod Landevejen sønderfra. Hun blev jo bævreangst og sprang ned i en Grusgrav, der lå Sønden for Vejen dengang, og her kastede hun sig på Knæ og begyndte at bede Fadervor. Men da hun havde gjort det, var det hele forsvundet, og hun nåede hjem, uden at der skete hende noget.

Efter Hans Lund, Gånsager, ved A. Bjerrum.

En Præstehistorie fra Skrydstrup. I gamle Dage kaldtes Præsterne ved deres Fornavn. Paa den

Tid var der en Præst i Skrydstrup, som hedte Hr. Peer. Han var ikke gift. Han havde derimod tidlig fattet Godhed for Flasken, og den blev han ved at elske. Han var fattig og havde kun indløst et Værelse af Præstegaarden, og dette var endda kun lille. — I sin Tiltrædelsesprædiken skal han have sagt: „Jeg ved noget, som I inte ved, og I ved noget, som jeg inte ved. Jeg ved, at jeg staar med de bare Fødder i mine Støvler — det ved jeg, og I inte; men om I vil give mig Uld til et Par Strømper, sé, det ved I, og jeg inte“. —

Da Præstegaarden omsider blev indløst af Hr. Peer, skal han en Søndag have messet i Kirken: „Herren være med eder, I Mænd fra Skrydstrup By og med een Mand fra Uldal, som gav mig Tag til min store Lade!“ —

Dersom disse morsomme — og dog saa sørgelige Historier er Sandhed, gælder det efter Wibergs Præstehistorie Peder Rasmussen, Als, født paa Als, som blev kaldet til Skrydstrup den 2. Dec. 1702 som Adjunkt med Haab om at blive i Embedet, naar Sognepræsten døde (hvilket i dette Tilfælde skete 1704). Han var ugift, sad i den ene Ende af Huset, forfaldt til crapulam (= Drukkenskab) og døde da ogsaa allerede 1709.

H. N. A. Jensen meddeler desuden i sin „kirkelige Statistik“, at Formandens to Døtre blev boende i Præstegaarden, fordi Efterfølgeren Peter Als ikke kunde indløse den og heller ikke vilde gifte sig med nogen af dem.

P. Rhode siger i sin „Haderslev Amts Beskrivelse“, at Hr. Peter Als ikke formaadede at købe Gaarden; thi det lidet han hos Domprovst Magister Seerup i Ribe havde for-

tjent, forslog saare lidet. Han sad derfor i een Ende af Huset og forfaldt til Crapulam.

Sognepræst J. Hansen, Hostrup.

Wanraj. Østen for Rends hen mod Teptoft ligger nogle Fenner, som kaldes Wanraj. Om dette Navns Opstaaen fortæller Overleveringen: Konen paa Teptoft havde faaet Løfte om saa megen Jord, som hun kunde gaa udenom, mens Præsten stod paa Prædikestolen i Burkal Kirke. Hun begyndte at gaa, naaede kun rundt om den første Fenne, da Præsten gik af Prædikestolen. Konen skal da have sagt: „Det var et Wanraj, I gav mig der“. — I den gamle Jordbog fra Udskiftningstiden, hvilken er ført paa Dansk, skrives Navnet Vanraad.

Flæskebørste, Flæskbøst.

En anden Fenne paa Rends Mark kaldes Flæskbøst. Til Flæsk hører jo Sennep; derfor ligger der da ogsaa to Fenner med Navnet Sennepkop ved Siden af Flæskbøst.¹⁾

H. C. Hummeluhre.

En gammel Klage.

Redelighed er rejst ud af Verden,
Og Øvrighed har sat sig til at sove.
Fromhed har skjult sig,
Retten kan ikke finde Vejen;
den, der kunde hjælpe, er ikke
hjemme,
og min Ven er ganske svag.
Godhed er i Arrest,
og Troen er næsten borte.
Dyden maa gaa at betle,
Sandheden er for længe siden
begravet.
Ærlighed og Troskab er blevet til
et Vidunder,
Samvittigheden hænger paa Væggen

¹⁾ Om Wanraj se Viggo Brøndal i „Slesv. Søndagsblad“ Nr. 15-16, 1923.

Taalmodighed alene
overvinder alting.

(Skrrevet 1788 foran i en Bog).

Meddelt af Johanne Diebold.

En driftig Bonde. Johan

Johansen i Lavensby var en ret dygtig og driftig Bonde. Han var den første Mand i Sognet, som begyndte at mergele, han saaede ogsaa Raps, som gav ham et godt Udbytte. Han var tit paa Rejser, da han ofte kørte Fragtarter vester paa til Tønder og andre Steder. Hvad han tjente var vel ikke stort, men han saa sig dog en Del omkring og fik vel ogsaa paa saadanne Rejser Øjnene op for Merglens Betydning for Agerbruget. Der var ikke faa, der i Begyndelsen lo ad hans første Forsøg, men det varede ikke længe, før man saa Frugterne deraf og snart fulgte andre i Sporet, og Merglingen, Brak og Rapsdyrking blev siden almindelig.

Johan Johansen var en livlig Mand, han havde en god Forstand og var godt skaaren for Tungen; derfor blev han gerne en af de ordførende ved Gilder og Sammenkomster. Han sang godt og blev derfor gerne opfordret til at synge et Lig ud i Byen, og han havde da ogsaa Mod til at sige et Par Ord ved samme Lejlighed. Derfor blev det efterhaanden almindeligt, at han taledede et Lig ud i Byen Lavensby, hvad han for det meste skilte sig ret godt ved. Han førte tit Frisprog, hvor han kom. Folk tog det for det meste ikke ilde op, for det laa for Manden.

Engang kom han ind til den i sin Tid bekendte stormægtige Barber Heumann paa Nordborg. Han traf Konen og spurgte hende: „Er æ Balbier hjem“, for æ vil' gjen har min Snu' skraft“. Hun blev højlig fornærmet paa sin fine Mands Vegne og svarede bistert: „Min Mann is kein Schnautzenschraber“, og smæk-

kede Døren i for Næsen af ham. Havde Manden været hjemme, var det maaske gaaet værre endnu. Det fik da Red. at Dannevirke Peter Chr. Koch at føle, da Heumann engang i sin Ilderhed gik saa vidt, at han bed en Finger af ham.

Da Johan gik paa Altægt, betingede han sig en Hest til sin Raadighed. Han købte en lille Gig, med dette lille Enspænder-Køretøj saas han paa sine gamle Dage ofte køre omkring for at fordrive Tiden og aflægge et lille Besøg hos gamle Venner.

Ved C. Knudsen, Lysholm (1857)

Et Par vestslesvigske Drilleremser.

Maren å Karen di våjet øwwer æ Å',
lissom di gek så tåw' di en Skrå';
Maren vå gal', få hindes vå få smal',
Karen vå vre', få hindes vå få bre'.

Hans, Pans, Præst
røj' å en rår'en Hest te Gæst.

Pede Vep, Pede Vap, Pede Tårnom-
skrap
Pede Rommel-i-æ-Lyw', Pede Pand-
kagstyw'.

Ved A Bjørrum, p. t. Gånsager.

Tavlsbjerg. I Østerløgum Sogn ligger der en Bakke, som hedder Tavlsbjerg. Om denne Bakke fortælles der et Sagn fra den Tid, den sorte Død rasede i Danmark. Paa Valdemar Atterdags Tid, da der var Pest her i Landet, var Østerløgum Sogn næsten helt uddød, saa der kun boede een Mand der. Hver Aften tog han en Lygte og gik op paa Tavlsbjerg for at se, om der var nogen, der gjorde ligesom han. En Aften, da han som sædvanlig gik

op paa Tavlsbjerg, opdagede han et stort Lys ovre paa Als. Saa tænkte han, der maatte være Mennesker, og hele Natten gik han i den Retning, hvor Lyset brændte. Da han om Morgen naaede det Sted, hvor han mente, han havde set Lyset, saa han Resterne af et udbrændt Baal. Da han søgte i de omkringliggende Gaarde, traf han en ung Pige, som var den eneste, som levede der paa Als. De blev begge to meget glade over at se, at der levede Mennesker endnu, og hun fulgte med til hans Hjemegn, hvor de tog Bolig.

Aage Winther, Hovslund St. Skole.

Røverborgen. I gamle Dage laa der ved Immervad-Aa, Nord for Nørrejarup, en Røverborg. Der boede en Greve, som havde samlet en Røverbande. De huserede slemt paa Egnen, tog Bøndernes Faar og Okser og hvad de ellers havde Brug for. Kom der rige Købmænd langs Oksevejen, tog de deres Kostbarheder, og var det ikke nok, beholdt de dem som Gidsel saa længe, der blev udleveret Løsepenge. Naar Studeprangerne kom forbi, tog de deres Stude og alle deres Penge. Der blev gjort meget for at komme dem til Livs, men det var ikke saa let, for der var brede Voldgrave omkring Borgens. Til sidst lykkedes det dog ved List at fange dem, og de blev hængte alle sammen. En stor Sten blev sat til Minde om de Mænd, der fangede Røverne. Hvor før store Skove omgav den gamle Røverborg, er der nu kun et lille Egekrat, og af Borgens er intet tilbage.

Svend Winther, Hovslund St. Skole.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Indeh. P. Andresen

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Ole Bole

Seminarielærer Cl. Eskildsens
nye A. B. C. og Oles første Læse-
bog er udkomne

og faas i

Hans Beck's Boghandel
Tønder.

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Indmeld Dem i
«Historisk Samfund for Sønderjylland»

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

V. J. LUND

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40

Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

VESTERGADE 17 :-: TLF. 378

N. PICULELL

Forlang Tilbud fra

Piano-
bygger

J. B. Jepsen, Tønder

Pianoer, Hus-Orgler, Noder, Grammofoner